



مختصر نگاهی به آثار استاد حسین طاهر زاده بهزاد در موزه سبز سیمین محدث

کاخ سبزیکی از کاخ موزه های مجموعه فرهنگی تاریخی سعدآباد، در تاریخ ۱۳۰۰ ه.ش به دستور رضا شاه ساخته شده که دارای تزئینات بسیار زیبای ایرانی است. این تزئینات که شامل آئینه کاری، گچبری، خاتم کاری، نقاشی ایرانی (تذهیب) است، در راستای احیای هنرهای سنتی و زنده کردن دوباره هنر ایرانی در آن زمان اجرا شده است. و در وادی هنر شاید بتوان، این کاخ را گنجینه ای، پر از آثار زیبا و ارزشمند هنرهای سنتی و اصیل ایرانی دانست.

در این نوشتار سعی بر آن است هنر زیبای تذهیب که دو اتاق - اتاق نهار خوری و اتاق کار رضا شاه که طبقه اول این کاخ را مزین کرده است، مورد بررسی قرار گیرد. هنرمند این هنر زیبا زنده یاد، استاد طاهر زاده بهزاد بوده. هر چند توصیف این هنر و هنرمند کاری است مشکل، در این مقوله مختصر نگاهی بر زندگی استاد داشته و سپس به آثار ایشان در کاخ سبز می پردازیم.

دوران معاصر نگارگری که با جنبش مشروطیت و پیامدهای اجتماعی و فرهنگی آن در تاریخ ایران آغاز گشت، این موج تجدد خواهی ادبیات را نیز سخت تکان داد که این تحول در همه هنرها به چشم می خورد و نقاشی نیز از این قاعده مستثنی نیست.

اگر بخواهیم استاد کمال الملک را آخرین نقاش چیره دست و تاثیر گذار در این دوران بدانیم تأثیرات ایشان در زمینه نقاشی ایرانی قابل تردید نیست، او با ایجاد مدرسه صنایع مستظرفه و تربیت شاگردان، یک حرکت هنری نوین را آغاز کرد و توسط شاگردانش این روش آکادمیک تا به امروز ادامه یافته است. اندیشه متعالی شدن ایران و زنده کردن عظمت دیرینه ایران هخامنشی از دیگر موضوعات قابل اشاره است که در زمان شروع حکومت رضا خان مورد توجه قرار گرفته است. این ملی گرایی همه جانبه، شامل احیای هنرهای سنتی و صنایع دستی بود؛ که جهتی تازه به نگارگری داد. به این ترتیب نسلی از میان نقاشان و هنرمندان قدیم بر خاست و با جریان رایج نقاشی آکادمیک به رقابت پرداخت ولی در عین حال از آن تاثیر نیز پذیرفت. از مراکز مهم هنری و تاثیر گذار هنر نگارگری و نقاشی، هنرستان هنرهای زیبای اصفهان و تهران را می توان نام برد که بعد از مدرسه صنایع مستظرفه کمال الملک فعالیت خودشان را آغاز کردند. مدرسه هنرهای زیبای تهران با تأسیس شعبه اختصاصی هنرهای سنتی و با حضور شماری از بزرگان و هنرمندان چون؛ هادی تجویدی- محمد علی زاویه- علی کریمی- علی درودی و... که خود از فارغ التحصیلان و یا اساتید هنرستان صنایع مستظرفه بودند، و در سال ۱۳۰۹ ه.ش افتتاح شد. سرپرستی این هنرستان بر عهده حسین طاهر زاده بهزاد بود که سهم بزرگی در تجدید حیات هنرهای سنتی ایفا کرده و به موازات مکتب آکادمیک تا به امروز ادامه داشته است.

مختصر نگاهی بر هنر مندی استاد حسین طاهر زاده بهزاد _ در کاخ سبز

حسین طاهر زاده بهزاد در سال ۱۲۶۶ ه.ش متولد و در سال ۱۳۳۱ ه.ش به خالق خود پیوست. وی نقاش، تصویرگر، معلم و نویسنده ایرانی، و یکی از پیشگامان احیای هنرهای سنتی است. این هنرمند در ایران، گرجستان و ترکیه، آموزش دیده بود و برای روزنامه مشهور ملانصرالدین تصویر می کشید. در ترکیه پس از سال ۱۳۲۴ شمسی (۱۹۴۵ م) به کار ترسیم و تعمیر آثار هنری ایرانی در موزه توپ قاپو سرا ی استانبول پرداخت و پس از بازگشت به ایران مدتی ریاست هنرستان هنرهای زیبا (تهران) را بر عهده داشت.

کوشش او در تعلیم اسلو بهای سنتی نگارگری، تذهیب، طراحی قالی و دیگر صنایع دستی اهمیت بسیاری دارد. او علاوه بر نگارگری در نقاشی رنگ و روغن نیز تبحر داشته و پرده " بنی چون طبق ماه زانو زده" یکی از آثار ایشان در این زمینه می باشد. حسین طاهر زاده بهزاد در زمینه تصویر پردازی کتاب نیز از اساتید بنام است و کتاب سفینه طالبی یکی از مصادیق آن است. از آثار تذهیب استاد می توان به دو اتاق تذهیب کاری شده در کاخ سبز نیز اشاره کرد که بسیار زیبا و هنرمندانه به روی دیوار کشیده شده است. اتاق کار رضا شاه دارای نه قاب تذهیب است که از بالای ازاره^۱ تا زیر سقف تذهیب و طلا کاری شده است که اندازه هر یک از آنها بسته به پهناي دیوار در فضاهای خالی بین پنجره ها و

^۱ فاصله کف اتاق تا نیم متر بالای کف دیوار را ازاره گویند و بناهای مختلف در معماری سنتی قدیم؛ با کاشی، سنگ و یا خاتم مزین می شده است.

درها کار شده است و آنچنان استادانه است که طرح فرش ایرانی را در اذهان بعضی عموم متبادر می نماید. در اتاق غذا خوری کاخ سبز ، کادرها بر خلاف اتاق کار بیشتر و کوچکتر شده و این به خاطر تفاوت در میزان فضای خالی برای تذهیب کاری در اتاق است ، تفاوت دیگر این اتاق با اتاق کار استفاده از رنگهای غیر متعارف در این هنر (استفاده از رنگ مغز پیسته ای) میباشد.



اتاق کار (اتاق خاتم)



اتاق نهارخوری و مجسمه استاد (اهدایی شاهین جعفری به کاخ موزه سبز)

این قابهای تذهیب که در چند طرح تکراری کار شده است دارای نقوش اسلیمی ^۲ - ختایی ^۳ - به صورت نقش لچک و ترنج^۴ و افشان^۵ (یک ترنج در وسط و شاخه های اسلیمی و ختایی در اطراف طرح) می باشد . در این تذهیبها رنگهای گیاهی مانند لاجورد ، شنجرف ، طلا و معدنی چون آبی ، قرمز ، طلایی ، قهوه ای ، سبز و بنفش کار می شده است . البته این رنگها امروزه جای خود را به رنگهای مصنوعی چون گواش و آبرنگ داده اند؛ رنگهای گواش رنگهای جسمی هستند یعنی مات و کدر برای پوشش دادن و رنگهای آبرنگ رنگهای روحی هستند یعنی شفاف و بدون حجم ، که برای پردازش نقش استفاده می شود . در گذشته هر دوی این مراحل توسط همان رنگها با روش تهیه متفاوت انجام می شده است.

^۲ - اسلیمی یا اسلامی شاخه های است که حلقه وار می پیچند همچون گیاه عَشَقَه . (گیاهی سبز و زیبا است و حلقه وار به دور درخت می گردد و بالا میرود) اما در تذهیب چنان این نقش پالایش و ترکیه می یابد که اثری از نقش اصلی این گیاه را ندارد. اما در کل عنصری که ارتباط دهنده نقوش در طراحی تذهیب است را اسلیمی گویند. هر خط اسلیمی طبق قاعده ؛ در فواصل معین به صورت کمال یافته تکرار میشود تمام منحنی های اسلیمی رویی به درون و رویی به بیرون دارند مانند جهتی به بینهایت و جهتی به عالم درون و مادی .

^۳ - ختایی به طرحهای گل و گیاه گفته می شود، که بر یک شاخه اسپیرال (حلزونی شکل) چیده شده و در فواصل اسلیمی ها در حرکت هستند، انواع گل ، غنچه ، برگ، بر روی شاخه اصلی نشسته و در ترکیب با اسلیمی ها یک طرح کلی را تشکیل می دهند.

^۴ - لچک و ترنج از طرحهای اصلی است که در آن یک نقش در وسط طرح به صورت یک نقش کامل ترنج آمده و $\frac{1}{4}$ این نقش در چهار گوشه طرح به صورت متقارن آورده می شود.

^۵ - افشان طرحی است که در آن اسلیمی و ختایی از یک نقطه طرح آغاز شده و سپس در کل طرح پراکنده می شود و فقط حرکت و پراکندگی اسپیرالها حرکت چشم را در کل طرح راحت و سهل می کند و همچون طرح لچک به اندازه های $\frac{1}{16}$ ، $\frac{1}{1}$ ، $\frac{1}{2}$ ، $\frac{1}{4}$ کشیده و سپس بصورت قرینه یا انعکاسی اجرا می شود .



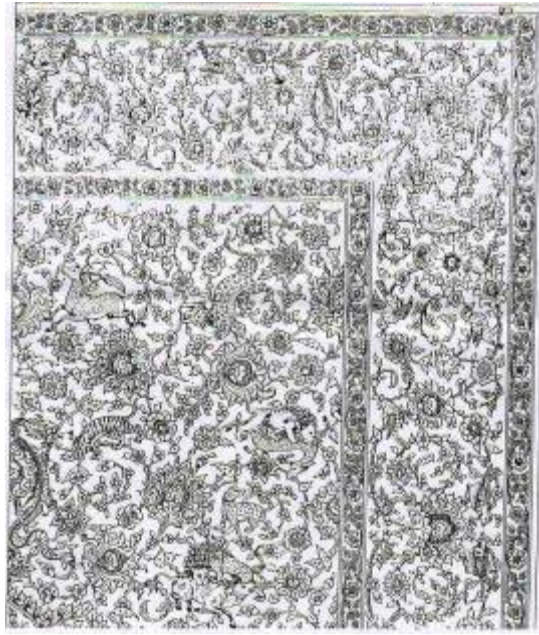
طرح لچک (۱/۴) اثر استاد بهزاد



طرحهای اسلیمی و ختایی

نتیجه

هنرمند خالق تذهیبهای کاخ سبز در سالهای پر تنش سیاسی و اجتماعی ، اوایل حکومت رضا شاه قدمی بزرگ در جهت احیاء این هنر برداشته است و نه تنها زیبایی کاخ را دو چندان کرده است که اثری جاودان از هنر این مرز و بوم باقی گذاشته است . باشد که این اثر همچنان حفظ و نگهداری شده و مایه افتخار و مباهات ایرانیان باقی بماند.



طراحی قالی اثر استاد



اتاق نهارخوری کاخ سبز (هنر تذهیب)



اتاق کار رضا شاه در کاخ سبز (هنرخاتم)

فهرست منابع و مأخذ

- ۱- اسکندر پور خرمی، پرویز، گل‌های ختایی، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ۱۳۷۹.
- ۲- آشوری، تقی، آشنایی با صنایع دستی ایران، تهران ۱۳۸۳.
- ۳- پاکباز، روئین، نقاشی ایرانی، تهران ۱۳۸۵.
- ۴- یآوری، حسین، تجلی نور در هنرهای سنتی ایران، تهران ۱۳۸۴.
- ۵- یآوری، حسین، کارشناسی آثار صنایع دستی، ایران شناسی، تهران ۱۳۸۴.

منبع طرح ها

- ۱- هنر نگارگری ۱ و ۲ (فنی و حرفه ای) محمد مهدی هراتی، اسمائیل رضا محمدی، تهران ۱۳۸۰